

Шаблій О. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ НАЗВ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА В УКРАЇНСЬКОМУ ЮРИДИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Назви-реалії політико-правової сфери ФРН є частиною фонових знань про її правову культуру як у синхронії, так і в діахронії. Сьогодні розрізняють загальні та власні назви-реалії (напр., *Bundeswehr* – укр. *Бундесвер*, назва збройних сил ФРН). Окремо розглядають терміни-реалії (напр., *Mahnbescheid* – наказ (судового органу ФРН) про виконання простроченого зобов'язання), вирази-реалії та стійкі звороти, що містять слова-реалії (*jemanden für vogelfrei erklären* – оголосити когось поза законом), і навіть цілі тексти-реалії (напр., присяги в суді). У цій статті розглянемо способи відтворення українською мовою назв адміністративно-територіальних одиниць федерального устрою ФРН (напр., *Gemeindebund, Hansestadt, Bundesland* тощо) та федеральних земель (напр., *Freie Hansestadt Bremen, Freistaat Sachsen* тощо), які вживаються в нормативних юридичних текстах. Коректне відтворення власних назв у юридичному перекладі – це засіб, який уможлиблює їхню юридичну ідентифікацію. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю вироблення уніфікованих підходів та правил відтворення культуроспецифічних одиниць правової системи ФРН.

У цій розвідці юридичний переклад розглядаємо як мовно-юридичну процедуру відтворення правового змісту юридичного тексту вихідної культуроспецифічної правової системи засобами фахової мови правової системи-реципієнта задля збереження відповідних юридичних функцій та/або екстеріоризації інших прагматичних функцій тексту перекладу, що діють на час виконання перекладу.

Як відомо, основними труднощами при передаванні назв-реалій іноземною мовою є те, що у мові перекладу немає відповідників (еквівалентів чи аналогів), і зумовлено це відсутністю у носіїв цієї мови позначеного реалією об'єкта (референта), адже йдеться про різні історично сформовані національні правові культури [див. 1, с. 36-37; 4, с. 19]. Так, у зіставленні з вітчизняною системою державного управління головна відмінність німецької системи полягає в тому, що остання характеризується значною децентралізацією, оскільки базується на багатовікових традиціях місцевого самоврядування (нім. *kommunale Selbstverwaltung*). Тому німецьке слово *Gemeinde* (укр. *громада*) є не лише історичним позначенням перших форм місцевого самоврядування, але й досі залишається офіційним терміном-гіперонімом, який позначає адміністративно-територіальні одиниці усіх рівнів (*Dorfgemeinde* – сільська громада,

Stadtgemeinde – міська громада, напр., *Gemeinde Berlin* – громадяни Берліна, берлінці) [2, с. 127; 7, с. 24]. Цей термін закріплений у Конституції ФРН, зокрема у ст. 28, п. 2, реч. 1 [6]:

Den Gemeinden muss das Recht gewährleistet sein, alle Angelegenheiten der örtlichen Gemeinschaft im Rahmen der Gesetze in eigener Verantwortung zu regeln.

Громадам повинно бути гарантоване право вирішувати усі питання місцевої спільноти в рамках законів під власну відповідальність [7, с. 19].

Як бачимо, юридичний термін *Gemeinde* переклали за допомогою вужчого за значенням еквівалента *громада*. В українській мовній спільноті це слово позначає аналогічне історичне явище, однак на сучасному етапі воно не виступає офіційним юридичним терміном, а використовується лише як риторичний засіб, зокрема у різноманітних промовах для позначення політичних, релігійних чи інших спільнот. Подібний еквівалент використовують і в перекладах юридичного терміна *Gemeinde* російською мовою: *Общинам должно быть предоставлено право регулировать в рамках закона под собственную ответственность все дела местного сообщества [3].*

Синонімом терміна *Gemeinde* у правничій мові ФРН виступає слово французького походження *Kommune*, який у спеціальній літературі перекладають за допомогою кальки *комуна (Selbstverwaltungsrecht der Kommunen – право комун на самоврядування)* [7, с. 10, 32]. В українській мовній спільноті термін *комуна* вважається історизмом часів Французької революції, й лише похідний прикметник *комунальний* виступає як складова деяких усталених вузькоспеціальних термінів місцевого самоврядування, що стосуються передусім житлово-комунальної сфери (напр., *комунальні підприємства, комунальні платежі* тощо). У правничій мові ФРН прикметник *kommunal* поширюється на значно більшу сферу і стосується одиниць місцевого самоврядування загалом та їхньої діяльності (напр., *kommunale Zusammenarbeit – співпраця комун; kommunales Personal – персонал комун*). У цьому зв'язку термін *kommunale Körperschaften* слід перекладати не як *комунальні органи* [7, с. 10, 21], а як *одиниці місцевого (так званого комунального) самоврядування ФРН*, до яких, зокрема, належать *громади (комуні) різних рівнів підпорядкування (Gemeinde, Kreis або Landkreis, Bezirk, Stadt, Kreisstadt, kreisfreie Stadt, Stadtstaat)*. Через перелічені назви-реалії виникають проблеми у німецько-українському юридичному перекладі, оскільки у різних федеральних землях *громади* різної величини та рівня підпорядкування позначають різними термінами, які переважно склалися історично. Вони не завжди експліцитно відображають місце відповідної громади у загальній ієрархії місцевого та державного управління ФРН. Так, територіально-адміністративні одиниці з кількістю населення від 2 000 до 10 000 мешканців у різних федеральних землях можуть позначати терміном *Gemeinde, Samtgemeinde, Gemeindebund, Stadt* тощо. Якщо орієнтуватися на українські традиції адміністративно-територіального поділу, то важко розрізнити, а отже, і правильно відтворити у перекладі суть інформації – йдеться про *село, селище* чи *місто*? Та й самі історичні назви цих громад часто містять слова *Dorf (село), Flecken (село, селище, хутір), Stadt (місто), Markt (ринок)*, які з точки зору

їхнього сучасного статусу можуть бути громадою як сільського, так і міського типу. Так, населений пункт *Stadt Hagen* є містом (укр. м. *Штадт Гаген*), а, приміром, поширений у Німеччині топонім *Oldendorf* може бути як містом (зокрема м. *Ольдендорф* округу *Гамельн-Пирмонт* федеральної землі *Нижня Саксонія*), так і район міста (р-н *Ольдендорф* м. *Галле*) або село (с. *Ольдендорф* округу *Штайнбург* федеральної землі *Шлезвіг-Гольштайн*). Парадоксальною є власна назва населеного пункту, у якій обидва слова *Stadt* (місто) і *Dorf* (село) об'єдналися в одному слові – *Stadtoldendorf* (укр. м. *Штадтольдендорф*). Подібну ситуацію маємо і на прикладі інших поширених топонімів (напр., *Neustadt*, *Neumarkt*), які у різних регіонах позначають різні за юридичним статусом громади. Загалом у правничій мові ФРН терміни *село* (*Dorf*) чи *селище* (*Flecken*) не використовують, замість них користуються гіперонімами *Gemeinde* (громада), *Ort* або *Ortschaft* (місцевість). По-різному позначають і громади міського типу (зокрема *Stadt* – як місто; *Kreisstadt* – як місто-столицю округу; *kreisfreie Stadt* – як самостійну громаду (що не входить у склад округу) / міський округ; *Stadtstaat* – як місто, яке є федеральною землею тощо). У цьому зв'язку перекладач повинен користуватися офіційними даними про статус відповідного населеного пункту ФРН, які сьогодні розміщені на їхніх офіційних Інтернет-сторінках, та подавати відповідні коментарі (напр., *Ноймаркт ін дер Оберпфальц* (нім. *Neumarkt i.d.OPf.*, столиця округу *Оберпфальц* у федеральній землі *Баварія*). А якщо немає можливості отримати дані про статус певного населеного пункту (наприклад невідомо, у якій федеральній землі він знаходиться), то рекомендуємо не позначати відповідну назву як *село*, *селище* чи *місто*, а подавати її у транскодованому й оригінальному вигляді, додатково зазначаючи те, що йдеться про населений пункт (напр., *Ноймаркт* (нім. *Neumarkt*, населений пункт).

Щодо відтворення назв федеральних земель ФРН, то в сучасних українських перекладах практикують змішані способи (транскодування, переклад складових, використання усталених українських варіантів німецьких назв). Так, приміром, офіційну назву федеральної землі *Freistaat Bayern* перекладають як *Вільна держава Баварія*, тобто першу складову калькують, а другу замінюють усталеним в Україні позначенням цього регіону (за тим самим принципом передають назви *Freistaat Sachsen* – як *Вільна держава Саксонія* та *Freistaat Thüringen* – як *Вільна держава Тюрингія*). А назви міст, які одночасно є федеральними землями ФРН (*Бремен* та *Гамбург*), сьогодні передають за допомогою калькування описової частини офіційної назви і транскодування власної, а саме: *Freie Hansestadt Bremen* – як *Вільне ганзейське місто Бремен*, а *Freie und Hansestadt Hamburg* – як *Вільне і ганзейське місто Гамбург*. Усталений переклад складових маємо на прикладі *Niedersachsen* – як *Нижня Саксонія* та *Nordrhein-Westfalen* – як *Північний Рейн-Вестфалія*, комбінування перекладу і транскрипції – на прикладі *Sachsen-Anhalt* – як *Саксонія-Ангальт* та *Mecklenburg-Vorpommern* – як *Мекленбург-Передня Померанія*, а транскрибування та/або транслітерацію – на прикладі землі *Baden-Württemberg* – як *Баден-Вюртемберг*, *Berlin* – *Берлін*, *Brandenburg* – *Бранденбург*, *Hessen* – *Гессен* та *Saarland* – *Саар*. З огляду на непослідовність у використанні

транскрипції та транслітерації при відтворенні назв федеральних земель пропонуємо використовувати комбінацію обох способів (транскрипцію – для відтворення звуків і транслітерацію – для відтворення подвоєних графем). Це дасть можливість точніше передати відповідні назви, зокрема *Baden-Württemberg* – як *Баден-Вюрттемберг*, а *Saarland* – як *Заарланд*. Окрім цього, як і у випадку з населеними пунктами, федеральні землі ФРН мають різні історично сформовані складові назв, які вказують на дещо різний статус у межах федерації. Так, у рекомендаціях Федерального міністерства закордонних справ ФРН щодо перекладу назв федеральних земель російською мовою (нім. *Amtliche Bezeichnungen der Bundesländer*) при відтворенні назв *Баварія* *Саксонія* та *Тюрінгія* пропонують додавати уточнення *Республіка* (напр., рос. *Республика Бавария*), а перед назвами *Гамбург* та *Бремен* – «*Вольный (и) ганзейский город*» [5]. Однак, якщо звернутися до конституції кожної з федеральних земель ФРН, то в них одразу ж у ст. 1 чітко закріплено, що кожна з цих одиниць федерального устрою є землею *Федеративної Республіки Німеччина*. Як приклад, наводимо витяг з конституції Саксонії:

Der Freistaat Sachsen ist ein Land der Bundesrepublik Deutschland. Er ist ein demokratischer, dem Schutz der natürlichen Lebensgrundlagen und der Kultur verpflichteter sozialer Rechtsstaat.

Вільна держава Саксонія є землею Федеративної Республіки Німеччина. Вона є демократичною, зобов'язаною захищати природні основи життя та культуру, соціальною правовою державою (переклад наш – О.Ш.).

Тож, з огляду на те, що офіційні назви деяких федеральних земель мають складові *Вільна держава* (нім. *Freistaat Bayern, Sachsen* та *Thüringen*), а деякі міста одночасно є федеральними землями (*Berlin*) і/або *Вільними (ганзейськими) містами* (нім. *Freie Hansestadt Bremen* та *Hamburg*), то перед кожною без винятку назвою при першому згадуванні у тексті пропонуємо ставити пояснення «*федеральна земля*» (напр., *федеральна земля Вільне і ганзейське місто Гамбург* або *федеральна земля Вільна держава Саксонія*).

Підсумовуючи вищесказане, наголошуємо на тому, що при першоперекладі термінів та назв, які через брак позначуваних ними референтів у вихідній правовій системі та культурі можуть кваліфікуватися як правові реалії, перекладач, попри калькування або транскрипцію, повинен додатково застосовувати описовий метод та/або коментування відповідних одиниць (у т.ч. уподібнюючий, уточнювальний чи гіпонімічний переклад). Саме комбіновані способи можуть гарантувати зворотність перекладу, необхідність якої може поставати у подальшому адміністративному чи судовому провадженні.

Список використаних джерел

1. Лобода Ю. П. Етнічність права та правова традиція (правозастосувальний аспект) / Юрій Петрович Лобода // Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм: Збірник статей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. О. Недбайла, Львів, 2008. – С. 36-38.

2. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Укл. Б. Шлоер, І. Сойко / Заг. ред. Б. Шлоера та Ю. Зайцева. – К.: Український центр правничих студій, 2003. – 464 с.
3. Основной Закон Федеративной Республики Германия: Нем.-русс. издание под ред. Штефани Золотых (по состоянию на декабрь 2000 г.). – Федеральный центр политического просвещения.
4. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методи, проблеми, перспективи: [монографія] / Олена Анатоліївна Шаблій. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 320 с.
5. Amtliche Bezeichnungen der Bundesländer – Офіційні назви федеральних земель [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.auswaertigesamt.de/DE/Infoservice/Terminologie/Bundeslaender/Uebersicht_node.html
6. Grundgesetz – Конституція ФРН [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.gesetze-im-internet.de
7. Kommunale Selbstverwaltung: Handbuch der internationalen Rechts- und Verwaltungssprache. Deutsch-russisch. Reihe R, Band 2 / Hrsg. von der Bayerischen Verwaltungsschule, Körperschaft des öffentlichen Rechts. – München, 1995. – 209 s.

Шлоер Бернгард,
 др. юр. (Німеччина), Експерт Центру
 міжнародної міграції та розвитку (ЦММ),
 Національна Академія державного
 управління при Президентові України

КВАЛІФІКАЦІЯ ФОРМУЛЮВАНЬ, ЯКИМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ВСТАНОВЛЮЮТЬ УПОВНОВАЖЕННЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ «АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ»

Органи державного управління зобов'язані дотримуватися Конституції України і законів, це чітко сказано у ст. 19, ч. 2 КУ: *«Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»*. Тож для того, щоб державне управління могло функціонувати, воно потребує відповідного законодавчого уповноваження.

Розглядаючи це поняття, слід розрізняти між уповноваженням, що строго вимагає виконати конкретні дії, і тим, що надає органам управління певної гнучкості. Останній вид уповноваження український правознавець Г. Ткач визначає так: *«надається свобода діяти на свій розсуд, тобто оцінюючи ситуацію, вибрати один із кількох варіантів дії (або утримуватись від дії) чи один з варіантів можливих рішень»* [11, с. 124]. В українському законодавстві таку гнучкість називають *адміністративним розсудом*, у французькому таку обмежену свободу дій і прийняття рішень з боку державного управління позначають терміном *«pouvoir discrétionnaire»* (укр. *дискреційний розсуд*) або *«compétence discrétionnaire»* (укр. *дискреційні повноваження*), а в німецькому законодавстві її знають як *«pflichtgemäßes Ermessen»* (укр. *повноважний адміністративний розсуд*) [15, с. 145; 16, с. 246].